

Bíró-Nagy András

Politikai lottóötös: a migráció jelentősége a magyar politikában, 2014–2018

BEVEZETÉS

A migráció minden kétséget kizáróan a 2014–2018-as parlamenti ciklus kulcstémája volt a magyar politikában. Az egész Európai Uniót megrengető migrációs válság a magyar belpolitikában és a nemzetközi kapcsolatokban is új helyzetet teremtett, és mindkét téren lehetőséget kínált a témát 2015 januárjától központi kérdésként kezelő Orbán Viktor miniszterelnöknek. A bevándorlást teljes mértékben elutasító álláspontjával és a téma kisajátításával újra növekedő pályára tudta állítani a Fidesz támogatottságát, míg a nemzetközi politikában újra tudta rajzolni a róla kialakult képet. A Fidesz 2010-es hatalomra jutása után az Orbán-kormány évekig szinte kizárólag a demokratikus intézményrendszer gyengítésével, az autoriter tendenciákkal (Kelemen 2017), az illiberális állam, egy hibrid rezsim (Bozóki–Hegedűs 2017; Gyulai 2017) kiépítésének szándékával került a figyelem középpontjába. Orbán ezt a képet igyekezett átformálni 2015-től kezdve az „Európa védelmezője” szerepébe helyezkedéssel, a „keresztény Európa” melletti kiállásával és a „muszlim invázió” elutasításával (Thorpe 2018). A bevándorlás kérelmelhetlen ellenfeleként a magyar miniszterelnök szövetségeseket talált a kelet-közép-európai régióban, Magyarország súlyánál nagyobb szerepet harcolt ki magának a válságkezelésről szóló európai vitákban, és számos rajongót szerzett a migrációellenes európai szélsőjobboldalon [ennek bizonyítékai a francia Nemzeti Tömörülés (a korábbi Nemzeti Front), az olasz Liga, a német AfD, az osztrák FPÖ, a holland PVV vezető politikusainak lelkes gratuláló üzenetei a Fidesz 2018-as választási győzelme után].

2015-ben néhány hónap alatt nyilvánvalóvá vált, hogy a bevándorlás témájával a Fidesz meg tudja állítani népszerűségének csökkenését, és újra el tud indulni felfelé. Ezt követően az Orbán-kormány mindent megtett annak érdekében, hogy a ciklusból hátralevő három évben is főként erről az ügyről szóljon a magyar politika. Ennek érdekében permanens migrációellenes kampányt folytatott: Nemzeti Konzultációkat indított, népszavazást rendezett az uniós menekültelosztási mechanizmusról, fizikai határzárakat épített Magyarország déli határaitra, új törvé-

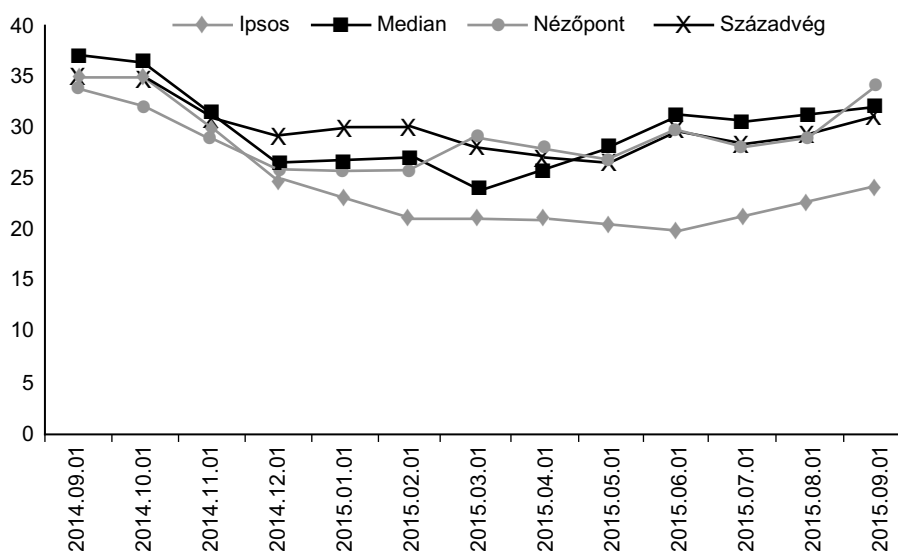
nyekkel tette szinte lehetetlenné a menekültkérelmek pozitív elbírálását, és nehezítette a témával foglalkozó civil szervezetek működését, valamint a célkeresztbe állította azokat a hazai és nemzetközi szereplőket, akik a magyar kormánynál megengedőbben gondolkoznak a migráció kérdéséről.

E tanulmányban azt vizsgálom, hogy a 2015–2018 között állandosuló bevándorlásellenes kampány milyen hatással volt a magyar választók gondolkodására. Három sikerkritérium alapján elemzem az Orbán-kormány migrációs politikájának társadalmi hatását. Elsőként azt hasonlítom össze, hogy miként alakult a migráció témájának jelentősége a magyar és az európai közvéleményben. Európai összehasonlító kutatások alapján arra a kérdésre keresem a választ, hogy a bevándorlást és a magyar kormány narratívájában azzal szorososan összefüggő terrorizmus kérdéseit azt követően is végig fontosabb európai és nemzeti szintű problémának tartotta-e a magyar társadalom az uniós átlagnál, hogy már megszűnt a Magyarországot érintő migráció? A második sikerkritérium a migrációval kapcsolatos attitűdök változásához kapcsolódik. A permanens kampány alatt még negatívabb lett-e a bevándorlás megítélése Magyarországon, tovább nőtt-e az elutasítás mértéke? Harmadik elemzési szempontként azt vizsgálom, hogy milyen szerepe volt a migrációval kapcsolatos félelmeknek a 2018-as választási kampányban. A választási kampány utolsó hetében a Závecz Research által végzett országos reprezentatív közvélemény-kutatás adatai alapján képet kaphatunk arról, hogy a migráció témája a választók közül végül kiket és milyen mértékben érdekelt a 2018-as országgyűlési választás idején. E kérdések megválaszolásával közelebb kerülhetünk annak megértéséhez, hogy az Orbán-kormány 2014–2018-as ciklusának legfőbb témája, és több év kommunikációs erőfeszítései milyen valós hatással bírtak a magyar társadalomra.

A POLITIKAI KONTEXTUS: A MIGRÁCIÓ KÉRDÉSE A MAGYAR POLITIKÁBAN

A migráció kérdése egészen 2015-ig marginális kérdésnek számított a magyar politikában. A Magyarországra érkező bevándorlók rendkívül alacsony száma miatt ez végső soron könnyen megmagyarázható volt: 2002 és 2012 között mindössze 1600–4600 fő között volt a Magyarországra az EU-n kívülről érkező bevándorlók száma (Barna–Koltai 2018, 6). Az Európai Unió más tagállamaiból érkeztek ugyan hírek már 2015-öt megelőzően is migrációs nyomásról és alkalmanként a bevándorlókat a tengeren ért tragédiákról, de a magyar politika ingerküszöbét ezek az esetek nem érték el. A fordulópontot a *Charlie Hebdo* francia magazin stábjá ellen elkövetett terrormerénylet hozta meg. Orbán Viktor miniszterelnök 2015. január 11-én, a terrorcselekmény áldozataira rendezett párizsi megemléke-

1. ábra. A Fidesz támogattságának alakulása, 2014. szeptember – 2015. szeptember
(teljes népesség, százalék)

Forrás: Közvéleménykutatók.hu

zésen ütött meg teljesen új hangot. A magyar miniszterelnök arról beszélt, hogy „nagyon határozottan világossá kell tenni, hogy mi nem fogjuk megengedni, legalábbis amíg én vagyok a miniszterelnök addig biztosan nem, és amíg ez a kormány van, addig biztosan nem fog megtörténni, hogy a bevándorlók célpontjává váljon Magyarország” (Index.hu 2015). A miniszterelnök egyértelműen negatívan nyilatkozott a gazdasági bevándorlásról, de már a kulturális különbözőségeket elutasítása is feltűnt akkori megnyilatkozásában: „Nem akarunk tőlünk különböző kulturális tulajdonságokkal és háttérrel rendelkező jelentős kisebbséget látni magunk között, Magyarországot szeretnénk Magyarországgént megtartani” (Index.hu 2015). Ezek a mondatok megadták az alaphangot, nemcsak az akkor éppen támogatottsági gödörben lévő Fidesz következő hónapjaira, hanem az egész parlamenti ciklusra is.

A magyar belpolitikai kontextus megértéséhez fontos kiemelni, hogy a 2014. októberi önkormányzati választások után rendkívül gyorsan, 3-4 hónap alatt nagyságrendileg 1 millió szavazót veszített a Fidesz, melyhez korrupciós ügyek (pl. az amerikai kitiltási botrány), elhibázott közpolitikai javaslatok (pl. az internetadó) és kormányellenes tömegtüntetések is hozzájárultak. A 2014. szeptemberi adatokhoz képest a Medián már novemberre 900 ezer fős veszteséget mért a Fidesznél, az Ipsosnál 2015. januárra már meghaladta az 1 millió főt, és még a kormányhoz közel álló Nézőpont is a teljes népességben 8 pontos (közel 650 ezer fős) visszaesést mért (1. ábra). A támogatottságbeli zuhanásnak konkrét követke-

ményei is lettek: előbb 2014 novemberében Újpesten, 2015 februárjában Veszprémekben, majd 2015 áprilisában Tapolcán szenvedett időközi választáson vereséget a kormánypárt, ami a parlamenti kétharmados többség elvesztését is jelentette. Ebben a helyzetben kereste Orbán azt a témát, amellyel meg tudja állítani pártja zuhanását, és újra támadásba lendülve uralni tudja a politikai napirendet.

A bevándorlás és a terrorizmus témáiról 2015 tavaszán a kormány Nemzeti Konzultációt indított, ennek keretében pedig a migrációval kapcsolatos gazdasági és kulturális félelmekre egyaránt rájátszó plakátok jelentek meg országszerte. Az első bevándorlás témájú kormányzati kommunikációs kampány három fő üzenete a következő volt: „Ha Magyarországra jössz, tiszteletben kell tartanod a kultúránkat!”, „Ha Magyarországra jössz, nem veheted el a magyarok munkáját!”, „Ha Magyarországra jössz, be kell tartanod a törvényeinket!”. Ezek a felszólítások magyar nyelven kerültek ki az utak mellé, teljesen világossá téve, hogy itt valójában nem a bevándorlók figyelmeztetése, hanem a magyar választók gondolkodásának alakítása volt a cél. A 2015-ös Nemzeti Konzultáció egyben ki is jelölte a téma kezelésének diszkurzív kereteit: a törekvés a migráció és a terrorizmus összekapcsolása, a szociális és a vallási-kulturális félelmek felkorbácsolása és az EU elleni harc volt (Barna–Koltai 2018, 8). Utóbbihoz hozzájárult, hogy az uniós döntéshozatalban 2015 májusában napirendre került az uniós szintű migrációs kvótamechanizmus felállítása. A kommunikációs kampány mellett cselekvésre is elszánta magát a kormány: 2015. június 17-én döntöttek a magyar–szerb határon, 175 kilométer hosszan létesítendő határvár felépítéséről (hirado.hu 2015). 2015 nyarán a Fidesz támogatottsága ismét emelkedni kezdett, és az őszre már a korábban elpártolt 1 millió választó körülbelül kétharmada visszatért a párthoz (kozvelemenykutatok.hu 2018). Ezen a ponton az ország már túl volt a menekülthullám két hónapos csúcán: 2015. augusztusban és szeptemberben összesen több mint 400 ezer ember érkezett a déli határokon át Magyarországra (és ment tovább más uniós tagállamok felé).

A 2016-os év meghatározó eseménye az október 2-án megrendezett kvótareferendum volt, amely a betetőzése volt az addigra már másfél éve tartó kommunikációs kampányoknak. A kérdésben tartott népszavazás ötlete – csakúgy, mint a fizikai határvár felvetése – a Jobbikból került először a köztudatba, amely már 2015 őszén ezzel kampányolt (alfahir.hu 2015). Az Orbán-kormány végül sikerrel sajátította ki a Jobbik javaslatát, így Vona Gábor pártjának nem nagyon volt más lehetősége a népszavazási kampányban, mint beállni a kormány álláspontja mögé. Boda és Szabó (2017, 255) rámutat, hogy a „népszavazás sokkal inkább értelmezhető egy politikai kampány részeként”, mintsem egy közpolitikai javaslat megerősítéséről vagy elvetéséről szóló döntésként – erre már csak azért sem volt alkalmas a kvótareferendum, mert a kérdésfeltevésből nem következett, hogy a népszavazás eredménye milyen közpolitikai, jogi és politikai következményekkel

járhat. A népszavazás érvénytelenségét (a részvételi arány 44% volt, 50%-os érvényességi küszöb mellett) az ellenzéki pártok ugyan győzelemként ünnepelték, és empirikus eredmények is igazolták, hogy a „túltolt” kampány a politikailag kevésbé elkötelezetteket távol tartotta a népszavazástól, de ez nem akadályozta meg a Fideszt, hogy a saját maga által átalakított érvényességi kritérium el nem érése ellenére győzelmi kommunikációt folytasson (Boda–Szabó 2017, 277). Ennek alapját két szám teremtette meg: az érvényesen szavazók 98%-ának egyetértése a kormány álláspontjával, tehát az uniós menekültkvóta-mechanizmus elutasításával, illetve az, hogy 3,3 millió ember szavazott a kormány álláspontja mellett. A 2018-as választás után visszatekintve megállapítható, hogy hosszú távú hatását tekintve ez utóbbinak, a „politikai érvényesség” érvrendszerét támogató adatoknak volt nagyobb súlya. A 3,3 millió egyetértő voks ugyanis már jelezte, hogy a Fidesz jócskán túl tudott nyúlni addigi szavazótáborán (a 2014-es választáson 2,1 millió belföldi szavazatot szerzett), és ha fent tudja tartani a kérdés fontosságát, akkor ezzel a témával van lehetősége új szavazókat is megnyerni. Ugyanakkor az is világossá vált, hogy ennek a 3,3 millió embernek nem létezik „túltolt” kampány, tehát érdemes a korábbihoz hasonló intenzitással szinten tartani a témát. Sok előnnyel járt az Orbán-kormány számára ez a referendum: elérte, hogy a 2016-os év is a migrációról szóljon a magyar politikában, végleg magához csatolta a bevándorlásellenes üzeneteket, tanácsstalanságba (Jobbik) vagy védekezésbe (baloldali és liberális pártok) kényszerítette ellenzékét, mozgásban tartotta aktivistáit és kampánycsapatát, illetve élesben tesztelhette a 2015. februári Orbán–Simicska-szakítás után újjáépülő médiabirodalmának hatékonyságát. Jól illusztrálta az ellenzéki pártok nehéz stratégiai helyzetét, hogy érdemi kontrasztot a kormánnyal szemben csupán a Kétfarkú Kutya Párt érvénytelen szavazásra buzdító kampánya teremtett.

A 2018-as országgyűlési kampány hivatalos kezdetéig a Fidesz további két Nemzeti Konzultációval táplálta a migrációellenes hangulatot. 2017-ben előbb az „Állítsuk meg Brüsszelt!” elnevezésű kampányban támadta az Európai Unió intézményeit, és a migrációhoz kevésbé elutasítóan álló politikusokat, majd az ún. „Soros-tervvel” – amelynek keretében a kormány szerint a magyar származású amerikai milliárdos, Soros György milliőkat telepíttetne be Magyarországra Afrikából és a Közel-Keletről – folytatott kommunikációs háborút. Ez az időszak az álhírek és az összeesküvés-elméletek korábban nem látott szintjét hozta be a magyar közbeszédbe. Mint Krekó (2018) rámutat, a hazai összeesküvés-elméleti nézetek jellegzetesen a korlátozott nemzeti szuverenitás történeti alapélményére épülnek, és a szabadságharcos narratívák alapvetően arról szólnak, hogy vannak külső hatalmak, amelyek el akarják venni az ország szuverenitását. Az Orbán-kormány migrációval kapcsolatos kampányai jól illeszkednek e szuverenitásharcba, amelyben az ellenfelek az Európai Unió, Soros György, a migrációval foglalkozó civil szervezetek, a „nemzetközi baloldal” és a „liberálisok”, akik a

kormány narratívájában mind azért dolgoznak, hogy Magyarországot „bevándorló országgá” tegyék. Orbán Viktor a „magyar ország” és a „bevándorló ország” ellentétpárjára fűzte fel a teljes 2018-as országgyűlési kampányt. „Létrejött az ellenzéki pártok és Soros György között a paktum, aminek a lényege, hogy április 8-ára a választókerületekben egy bevándorlópárti és egy bevándorlásellenes jelölt álljon” – mondta a miniszterelnök egy hónappal a parlamenti választás előtt, mutatva az irányt a kampány hajrájára (origo.hu 2018).

Az eddigiekből megállapítható, hogy a kormány 2015-től kedve politikai kommunikációjában mindent a migrációs kártyára tett fel. Ahhoz, hogy a migrációs tematika eredményes lehessen a 2018-as választáson, több feltételnek is teljesülnie kellett: a migráció releváns ügyként kellett, hogy megmaradjon egy olyan időszakban, amikor bevándorlók már nem érkeztek tömegesen az országba, a migrációval kapcsolatos hazai attitűdöknek a Fidesz elutasító álláspontjával kellett még inkább összhangba kerülniük, és a választási kampányban a migrációtól való félelem fontos üggyé kellett, hogy váljon, legalább a potenciális Fidesz-szavazók között. A következőkben e három témában jelölöm ki a tanulmány céljait.

A KUTATÁS CÉLJAI, ADATOK

Látva, hogy a Fidesz népszerűsége a 2014 végén–2015 elején tapasztalható mélyponthoz képest a bevándorlás kérdésének a nyilvánosságba való beemelése hatására ismét emelkedni kezdett, az Orbán-kormány politikai feladata az volt, hogy magasan tartsa a téma iránti érdeklődést. Ez különösen olyan időszakban kívánt meg nagy politikai kommunikációs erőfeszítéseket, amikor a határzár felépítésének és a bevándorlással kapcsolatos új szabályozásoknak köszönhetően a magyar választók már egyáltalán nem találkozhattak az ország területén új bevándorlókka. Akkor tekinthető az Orbán-kormány e törekvése sikeresnek, ha a migráció közvetlen érzékelésének hiányában is sikerül elérnie, hogy a bevándorlást a legfontosabb ügyek között – vagy egyenesen a legfontosabb ügyként – tartsa számon a magyar közvélemény. 2015 tavaszán mutatta ki először az Eurobarometer kutatása, hogy a bevándorlás kérdését többen tartják Magyarországon az EU előtt álló két legfontosabb probléma egyikének (43%), mint a teljes Európai Unió átlaga (38%). A nemzeti szintű problémák esetén ez a helyzet fél évvel később, a 2015. őszi Eurobarometerben állt elő, nyilvánvalóan nem függetlenül a 2015 nyarán-kora őszi tapasztalt hazai migrációs tapasztalatoktól. Az Orbán-kormány migrációval kapcsolatos tematizációs kísérletét a 2014–2018-as parlamenti ciklus egészére akkor tartom sikeresnek, ha ezt a 2015-ben, a migrációs válság európai és hazai csúcspontján előállt politikai helyzetet a ciklus hátralevő három

évében is fent tudja tartani. Mivel a magyar kormány narratívájában a terrorizmus kérdése szorosan összekapcsolódott a bevándorlással, ugyanezt a vizsgálatot a terrorizmus fontosságának észlelése terén is elvégzem. Azt a feltevést tesztelem, hogy a Fidesz az állandó kommunikációs kampányaival elérte, hogy a migráció extrém fontossága akkor is megmaradjon a magyar társadalom szemében, amikor az tőlünk nyugatra, a migrációs válság enyhülésével párhuzamosan már jócskán veszíteni kezdett jelentőségéből. Ez akkor teljesül, amennyiben a bevándorlás és a terrorizmus kérdéseit a 2014–2018-as ciklusban azt követően is végig fontosabb európai és nemzeti szintű problémának tartotta a magyar társadalom az európai átlagnál, hogy már megszűnt a Magyarországot érintő migráció.

Ahhoz, hogy a migrációval kapcsolatos félelmekre alapozott politikai kampány eredményes lehessen, nemcsak arra van szükség, hogy egy politikai erő folyamatosan a közvélemény napirendjén tudja tartani a kérdést, hanem arra is, hogy a bevándorlással kapcsolatos attitűdöket negatív irányba erősítse. Az idegenellenesség, a bevándorlók elutasítása európai összehasonlításban is magas volt már a migrációs válság kirobbanása előtt is (Sík–Simonovits–Szeitl 2016), de az európai összehasonlító értékkutatások eredményei segítségével azt vizsgálom, hogy a bevándorlás magyarországi elutasítását az Orbán-kormánynak sikerült-e tovább fokozni, illetve hogy európai összehasonlításban milyen mértékű volt a változás.

A migrációellenességre alapozott fideszes politikai stratégia végső próbája természetesen a 2018-as országgyűlési választás volt. Ahhoz, hogy megállapíthassuk, mennyire volt jelentős a bevándorlástól való félelem a kampány finisében a választók számára, a választás előtti utolsó héten a migrációval kapcsolatos félelmekről végzett közvélemény-kutatás eredményeit elemzem. A 2016-os kvótareferendum egyik fő tanulsága volt, hogy ugyan a társadalom többségét nem tudja lázba hozni az Orbán-kormány a bevándorlás kérdésével, de a saját szavazóit meg lehet mozgatni vele, sőt bőven a saját korábbi táborán túlnyúló mértékben tud szavazókat megszólítani. A 2018-as választás előtti napokban készített pillanatképpel arra voltunk kíváncsiak, hogy mely kérdések aggasztották a választókat a legjobban, mely kérdések töltötték el őket leginkább félelemmel a választás előtti hetekben, és konkrétan a migráció jelentőségének megítélésében milyen különbségek adódtak az egyes szavazótáborok között. Azt a feltevést vizsgálom, miszerint a migrációtól való félelem a 2018-as kampány végén a Fidesz-szavazók körében minden más párt támogatóinál nagyobb volt, és fontosabb ügynek is tartották, mint a többi szavazótábor.

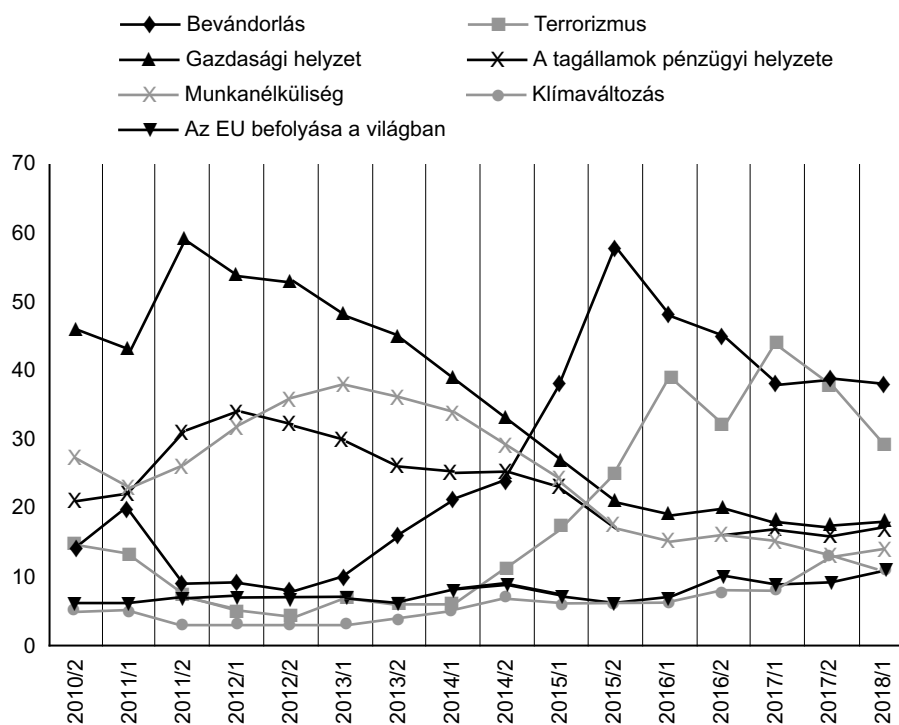
A fenti kérdések megválaszolásához számos európai és hazai közvélemény-kutatás eredményét használom fel. A migráció jelentőségének alakulását Magyarországon és az Európai Unióban az Európai Bizottság által évente kétszer publikált Standard Eurobarometer-kutatások adatai alapján elemzem, a 2014. őszi és a 2018. tavasz közötti időszakban. Ezek a kutatások azonos kérdések alapján

minden alkalommal vizsgálják, hogy mit tartanak az egyes tagállamok választói a legfontosabb európai uniós és nemzeti szintű problémáknak. Az Eurobarometer adatsoraiból elsősorban a bevándorlás és a terrorizmus jelentőségével kapcsolatos percepciók trendjeit emelem ki. A migrációval kapcsolatos magyarországi attitűdök változását a European Social Survey adatai alapján az MTA TK Szociológiai Intézetében végzett elemzések és a Tárki kutatási eredményei alapján mutatom be. A migrációtól való félelem jelentőségének vizsgálatához a magyar választási kampányban egy új kutatást végeztünk. A Policy Solutions és a Friedrich-Ebert-Stiftung megrendelésére a Závecz Research az országgyűlési kampány utolsó napjaiban, 2018. március 28-a és április 5-e között készített 1000 fős, személyes megkérdezéses, reprezentatív közvélemény-kutatást. E felmérésben arra voltunk kíváncsiak, hogy a magyar választók „félelemtérképén” milyen helyet foglalt el a migráció a választás idején, mennyire foglalkoztatta őket a kérdés, és milyen szociodemográfiai és pártpreferenciabeli különbségek jellemzik a ciklus legmeghatározóbb politikai témájával kapcsolatos attitűdöket.

A MIGRÁCIÓ JELENTŐSÉGE A MAGYAR ÉS AZ EURÓPAI POLITIKÁBAN

A 2010-es évek európai problématerképére tekintve egyértelműen megállapítható, hogy ezt az évtizedet az Európai Unióban két nagy válság uralta: 2010–2014 között a gazdasági válság, majd 2015-től kezdve a migrációs válság (2. ábra). Az évtized első éveiben a gazdasági helyzet és a munkanélküliség voltak azok az ügyek, amelyeket az Európai Unió 28 tagállamának állampolgárai az EU előtt álló legfontosabb ügyeknek tekintettek. Az uniós állampolgárok által érzékelt legfontosabb problémák között 2015 első félévében került az élre a bevándorlás kérdése, amit fél évvel később már a második helyen követett a terrorizmus ügye. E két téma azóta is minden Eurobarometer-felmérésben az első két helyet foglalja el, és – 2017 első félévétől eltekintve – mindig a bevándorlás számított az EU előtt álló legfontosabb ügynek. Az állampolgári percepciók is megerősítik, hogy 2015 ősze tekinthető a migrációs krízis csúcspontjának. Ebben az időszakban tetőzött azok aránya, akik a két legfontosabb uniós ügy közé sorolták a bevándorlás kérdését – ez akkor 58%-os szintet jelentett. A migrációs válság enyhülésében kulcsszerepet játszott az Európai Unió és Törökország között 2016 márciusában megszületett megállapodás, amelyet követően drasztikusan csökkent az EU-ra a balkáni útvonalon nehezedő nyomás. Míg 2015-ben több mint 1 millió bevándorló érkezett az EU területére, és napi átlagban hónapokon keresztül 5-10 ezer fő volt az átlag, addig a megállapodás érvénybe lépése utáni évben a napi átlag 47 főre csökkent (Európai Bizottság 2017).

2. ábra. Az Európai Unió előtt álló legfontosabb ügyek, 2014–2018 (EU28 átlag, százalék)

Forrás: Eurobarometer 89 (2018. tavasz). Eredeti kérdés: What do you think are the two most important issues facing the EU at the moment?

A válság tényleges enyhülése az európai problématerkép számaiban is tetten érhető: a 2015. őszi csúcspont után másfél évig folyamatosan csökkent a bevándorlást a két legfontosabb ügy egyikének tartók aránya, és 2017 tavaszán már 20 százalékponttal kevesebben (38%) adták ezt a választ. A bevándorlás fontossága azóta ezen a szinten stabilizálódott, 2018 tavaszán is 38% sorolta a legfontosabb problémák közé. A terrorizmus jelentősége a *Charlie Hebdo*, majd a Bataclan elleni párizsi merényletek, illetve a brüsszeli terrortámadás utáni adatfelvételeknél ugrott nagyot. 2015 első felében 11-ről 23%-ra, majd egy évvel később már 39%-ra nőtt azok aránya, akik a terrorizmust a két legfontosabb európai ügy közé sorolták. A csúcspontot 2017 tavaszán mérte az Eurobarometer (44%), majd az azóta eltelt egy évben 15 százalékpontot esett a kérdés jelentősége az uniós állampolgárok szemében. Fontos azt is kiemelni, hogy a bevándorlás kérdése nem akkor kezdett el fontos európai kérdéssé válni, amikor az Magyarországon is megjelent a közbeszédben. A korábbi 8-10%-os szintről 2013-ban kezdett el felfelé indulni a probléma érzékelése. A 2013. október 3-án történt lampedusai hajótragédia, mely 360 halálos áldozatot követelt (BBC 2013), a korszak egész Európát megrázó

híre volt, aminek hatása a 2013. őszi felmérésben már meg is mutatkozott, és ezt követően két évig folyamatosan emelkedett a bevándorlást kiemelt problémának látók aránya.

Amikor Orbán Viktor a migrációról beszélni kezdett, a bevándorlás ügye már közel másfél éve egyre fontosabbá vált az európai állampolgárok számára, köszönhetően annak, hogy az Afrika és Dél-Európa közötti tengeri útvonalon korábban erősödött meg a migrációs nyomás, mint a Balkánon. 2014 őszen a magyarok még kevésbé tartották a legfontosabb ügyek egyikének a bevándorlást (18%), mint az uniós átlag (24%), ez azonban a kérdés hazai politikai berobbanását követően, 2015 tavaszától kezdve megfordult (I. táblázat). A bevándorlás európai fontosságának érzékelése 10 százalékponttal magasabb szinten tetőzött Magyarországon (68% 2015 őszen), mint az EU28 átlaga, és az is figyelemre méltó, hogy miközben a válság enyhülésével a bevándorlás jelentősége számottevő mértékben visszaesett – bár továbbra is a legfontosabb ügy maradt –, addig Magyarországon a téma fontossága jóval kevésbé vesztett az erejéből. A 2016. októberi kvótareferendum idején csaknem annyian tartották a két legfontosabb ügy egyikének a bevándorlást (65%), mint egy évvel korábban, amikor százezrek vonultak át az országon két hónap alatt. A 2018-as választás idejére is csak 56%-ra csökkent ez az arány Magyarországon, ami csaknem olyan magas arány, mint ami a teljes migrációs válság összeurópai csúcserőteke volt 2015 őszen. A terrorizmus kérdésére ugyanaz a trend igaz, mint a bevándorlásra: 2015 tavaszától kezdte a magyar társadalom fontosabb ügynek tekinteni, mint az európai átlag, és ez azóta is minden felmérésben így van.

Meg kell természetesen különböztetni azt, hogy mit gondolnak egy tagállam állampolgárai az európai szintű kihívásokról, és mit tartanak súlyos problémának

I. táblázat. A bevándorlás és a terrorizmus említése az EU előtt álló két legfontosabb ügy között, 2014–2018 (százalék)

	Bevándorlás – Magyarország	Bevándorlás – EU28	Terrorizmus – Magyarország	Terrorizmus – EU28
2014. ősz	18%	24%	7%	11%
2015. tavasz	43%	38%	20%	17%
2015. ősz	68%	58%	34%	25%
2016. tavasz	67%	48%	47%	39%
2016. ősz	65%	45%	40%	32%
2017. tavasz	60%	38%	55%	44%
2017. ősz	58%	39%	45%	38%
2018. tavasz	56%	38%	38%	29%

Forrás: Eurobarometer 82–89. Eredeti kérdés: What do you think are the two most important issues facing the EU at the moment?

2. táblázat. A bevándorlás és a terrorizmus említése
a két legfontosabb nemzeti szintű ügy között, 2014–2018 (százalék)

	Bevándorlás – Magyarország	Bevándorlás – EU28	Terrorizmus – Magyarország	Terrorizmus – EU28
2014. ősz	3%	18%	1%	6%
2015. tavasz	13%	23%	2%	7%
2015. ősz	34%	36%	8%	11%
2016. tavasz	28%	28%	4%	16%
2016. ősz	30%	26%	8%	14%
2017. tavasz	27%	22%	7%	19%
2017. ősz	28%	22%	7%	16%
2018. tavasz	24%	21%	7%	10%

Forrás: Eurobarometer 82–89. Eredeti kérdés: What do you think are the two most important issues facing (OUR COUNTRY) at the moment?

a saját országukban. E tekintetben még erőteljesebben kiderül az adatokból, hogy a bevándorlás és a terrorizmus kérdései 2015-ig gyakorlatilag nem létező ügyek voltak a magyar választók számára (2. táblázat). Az utolsó olyan Eurobarometer-felmérésben (2014. ősz), amely még a magyar kormány migrációellenes kampányai megindulása előtt született, a válaszadók 3%-a említette a bevándorlást, és 1% a terrorizmust a két legfontosabb nemzeti szintű ügy között. Ugyanebben az időszakban az uniós átlag a bevándorlás esetében 18%, a terrorizmus terén 6% volt. A migráció 2015-ben valósággal berobbant a legfontosabb belföldi ügyek közé: tavasszal 13%, ősszel már 34% tartotta a két legfontosabb ügy egyikének. A kvótareferendum idejére ez mindössze 4 százalékponttal csökkent, holott addigra már egy éve nem volt tényleges átutazó migráció az országban. A 2018-as országgyűlési választásig pedig végig magasabb szinten maradt a migráció fontosságának megítélése az ország területén, mint az uniós átlag, és kisebb is volt az ügy jelentőségének visszaesése, mint az EU28 átlagában. A terrorveszélyt ugyan rendre a bevándorláshoz kötötte állandosuló kampányában az Orbán-kormány, a terrorfenyegetettség érzése soha nem haladta meg az uniós átlagot, és egyszer sem ment 8% fölé azok aránya, akik ezt a legfontosabb belpolitikai kihívások egyikének gondolták.

A migráció elsőprően negatív társadalmi megítélését támasztja alá a bevándorlásról készített Special Eurobarometer-kutatás, mely 2017. októberi adatok alapján többek között azt vizsgálta, hogy a bevándorlásra elsősorban problémaként vagy lehetőségként tekintenek az uniós állampolgárok (Európai Bizottság 2018, 58). Magyarországon a válaszadók 63%-a tekintette alapvetően problémának a migrációt, ami az egész Európai Unióban a legmagasabb arány volt, holtversenyben

két olyan országgal (Málta, Görögország), amelyek ténylegesen a válság frontvonalában voltak az elmúlt években. Sokat elárul a témát övező magyarországi közhangulatról, hogy többen tartották a bevándorlást problémának, mint amennyien a válság által Magyarországnál jóval súlyosabban érintett Olaszországban (51%). A migrációs válság lélektanának megértéséhez érdekes adalékot szolgáltat az is, hogy mekkorára becsüljük az országban élő bevándorlók arányát is. A magyarok 4,4-szeresen becsülik felül a bevándorlók jelenlétét, ami az ötödik legmagasabb arány az EU-ban. Az első négy helyen is csak kelet-közép-európai ország van: a szlovákok (13x), a lengyelek (9x), a bolgárok (8,7x) és a románok (8x) is jócskán felülbecsülik az országukban élő migránsok arányát (Európai Bizottság 2018, 21).

A migráció jelentőségével kapcsolatos európai összehasonlító adatok alapján megállapítható, hogy a magyar kormány a téma Nyugat-Európa-szerte fontossá válásához képest később kapcsolt rá az ügyre, és a magyar választók is később kezdték el a migráció kérdését fontosnak tartani. Ez a magyarországi, belpolitikai problémaérzékelésre még inkább igaz, mint az európai szintű kihívások megítélésére. A bevándorlás ügyét a magyar társadalom azt követően is az uniós átlagnál fontosabb európai és nemzeti szintű problémának tartotta, miután megszűnt a Magyarországot érintő migráció, majd pedig európai szinten is enyhült a migrációs nyomás. A terrorizmus tekintetében ez csak az európai szintű problémák hazai megítélésére igaz: 2015 tavaszától kezdve Magyarországon minden felmérésben többen tartják az EU előtt álló két legfontosabb ügy egyikének, mint az EU28 átlagában. A terrorveszély azonban „csak” európai válságtünetté vált a magyarok szemében, közvetlen, nemzeti szintű veszélynek valójában soha nem tartották.

Különösen eredményesnek tekinthető az Orbán-kormány abban, hogy az európai válság hangulatát fenn tudja tartani a magyar választók között. Az európai migrációs válság a magyar választók szemében sokkal kevésbé veszített súlyosságából, mint ahogy az Európai Unióban általában vélekednek. A 2018-as országgyűlési választás idején már két éve elmondható volt, hogy nagyjából 20 százalékponttal többen tartották ezt az EU előtt álló két legfontosabb ügy egyikének, mint az uniós átlag. A terrorizmus esetében is igaz az európai szintű veszélyeztetettség átlagosnál erőteljesebb hazai érzékelése – ebben az esetben a hazai adatok 8-10 ponttal voltak magasabbak a 2015 és 2018 közötti felmérésekben az uniós átlagnál.

A MIGRÁCIÓVAL KAPCSOLATOS ATTITÚDOK VÁLTOZÁSA

Több kutatás is bizonyítja, hogy a 2014–2018-as ciklusban Magyarországon jelentősen nőtt az idegenellenesség, és különösen az Európán kívüli szegényebb országokból érkezők elutasítása. Az idegenellenességet az 1990-es évek eleje óta azonos módszertannal mérő Tárki adatai arra mutatnak rá, hogy az idegenelle-

nesség mértéke stabil volt 2002–2012 között, és ez a stabilitás már alapvetően egy magas mértéket jelentett. A magas bázisról emelkedett tovább az elutasítás mértéke, amivel párhuzamosan gyakorlatilag megszűnt az „idegenbarát” attitűd Magyarországon – a migrációs válságig a Tárki a társadalom 8-10%-át sorolta az „idegenbarátok” közé, 2016 januárjában arányuk azonban már csak 1% volt (Sík–Simonovits–Szeitl 2016, 84). Az idegenellenesek aránya a témával foglalkozó Tárki-kutatások 25 éve alatt soha nem látott szintre emelkedett, a felmérések történetében először meghaladta az 50%-ot (53%).

A migrációellenes kampánynak kedvező táptalajra és az idegenellenesség további erősödésére hívja fel a figyelmet Barna és Koltai (2018) is. Nemcsak 2015-ben, de már 2002-ben is azt gondolta a magyarok többsége, hogy bevándorlók megjelenésével rosszabb helyé válik az ország, az igazi változás a mérsékelt vélemények háttérbe szorulása és a teljes elutasítás erősödése. A legnegatívabb változást az Európán kívüli szegények felé látjuk, az ezen bevándorlókat teljesen elutasítók aránya a 2002-es 25%-ról 2015-ben 48%-ra nőtt (Barna–Koltai 2018, 13). A European Social Survey migrációs válság előtti és alatti adatfelvételeit feldolgozó Messing és Ságvári (2018b) kutatásából kiderül, hogy a magyar társadalom „elutasításiindexe” az egész kontinensen a legmagasabb (62%), és az elutasítók aránya két ESS hullám alatt radikálisan megnőtt, 2012-ben még 39% volt (Messing–Ságvári 2018a, 9). Európa egyetlen másik országában sem volt tapasztalható hasonló mértékű eltolódás az elutasítás irányába. A legelutasítóbb országok listáján Magyarországot követő Csehország, Észtország és Litvánia esetében az emelkedés mértéke közel sem volt ilyen arányú (Messing–Ságvári 2018b).

A migrációval kapcsolatos félelmeknek két típusát szokás megkülönböztetni (Barna–Koltai 2018, 6): az egzisztenciális, materiális, „realisztikus” félelmeket (melyek az ország gazdasági teljesítményét, a jóléti ellátásokat vagy a munkaerőpiacot érinthetik) és a szimbolikus félelmeket (melyek a vallásra, vallásgyakorlásra, kultúrára, értékrendre, identitásra gyakorolt hatásról szólnak). A magyar társadalomban az egzisztenciális és a szimbolikus félelmek egyaránt erősek, és arányuk 2012 és 2016 között a duplájára nőtt (21-ről 43%-ra). Eközben a migrációtól való félelem struktúrája Európában stabilitást mutat: európai átlagban a közepes erősségű félelmek a jellemzőek, a szimbolikus, kulturális jellegű félelmek némi túlsúlyával (Messing–Ságvári 2018b).

A kelet-közép-európai országok esetében a migrációellenes attitűdök természetesen nem magyarázhatók a bevándorlók jelenlétével, sőt olyan társadalmi sérülésekkel van összefüggésben, mint a biztonságérzet (egzisztenciális, szociális, munkaerőpiaci értelemben egyaránt), a társadalmi szolidaritás és a bizalom hiánya. A migrációellenesség egy tünete a társadalom mélyebben gyökerező problémáinak, a bevándorlók megfelelő alanyai a társadalomban általánosságban meglévő frusztrációk és félelmek kivetítésére (Messing–Ságvári 2018a, 27–28). A Tárki kutatói

mege erősítik, hogy az anyagi helyzet romlásától való félelem növeli az idegenellenességet (Sík–Simonovits–Szeitl 2016, 92), és a 2016-os *Társadalmi Ríportban* arra is rámutatnak, hogy az idegenekkel meglévő személyes kapcsolat, tapasztalat csökkenti az idegenellenes gondolkodás valószínűségét, és a nagyobb fokú szolidaritással mutatott pozitív összefüggést (Simonovits–Szeitl 2016, 439).

A rendelkezésre álló valamennyi, migrációval kapcsolatos kutatás azt bizonyítja, hogy magas alapokról indulva is jelentősen nőtt az idegenellenesség és a bevándorlásellenesség a 3. Orbán-kormány időszakában, olyannyira, hogy a legutóbbi European Social Survey szerint Magyarországon a legmagasabb az Európán kívüli szegényebb országokból érkező bevándorlók elutasításának aránya. Ráadásul az elutasítás mértéke radikálisan nőtt is a korábbi ESS hullámokhoz képest, így a második hipotézist igazoltnak tekinthetjük: 2014–2018 között Magyarországon európai összehasonlításban is kiemelkedő mértékben nőtt a migráció elutasítása, az amúgy is csak kismértékben jelen lévő „idegenbarát” attitűd pedig gyakorlatilag eltűnt az országból 2016-ra.

A MIGRÁCIÓTÓL VALÓ FÉLELEM A MAGYAR TÁRSADALOMBAN A 2018-AS ORSZÁGGYŰLÉSI KAMPÁNY VÉGÉN

A Fidesz nemcsak éveken át építette különböző akcióival a migrációellenes tematikát, hanem a 2018-as kampányban egyenesen mindent erre a lapra tett fel. Hagyományos választási programot nem hirdetett, gazdasági és szociális ígéretet nem tett, és a hódmezővásárhelyi időközi választáson 2018 februárjában elszenvedett váratlan vereséget követő néhány nap kivételével még csak nem is merült fel, hogy más típusú üzenetekkel kampányoljon. Ebben a fejezetben azt tekintem át, hogy a migráció témája a választók között végül kiket és milyen mértékben érdekelt a 2018-as országgyűlési kampány hajrájában.

A választási kampány utolsó hetében a Závecz Research által végzett közvélemény-kutatás szerint az összes választó körében a migráció az ötödik legfontosabb félelemforrás volt (Boros–Laki 2018, 36). E kérdésben az „élet bizonytalansága, kiszámíthatatlansága” (30%), a „komolyabb betegség, kórházba kerülés” (24%) és az „anyagi bizonytalanság, a hó végi számlák kifizetése” (23%) kerültek az első három helyre, amit hibahatáron belül a kiszolgáltatottságtól, kontrollvesztéstől való félelem (21%) és a migráció (20%) követett (3. ábra).

A bizonytalanságtól, kiszámíthatatlanságtól való egzisztenciális félelmek mindent visznek a magyar társadalomban, a fideszesek között is ez végzett az élen, azonban ezenfelül a pártpreferencia jelentősen befolyásolta az egyes társadalmi csoportok félelemtérképét (3. táblázat). A fideszeseknél nagy erővel jelenik meg a migrációtól való félelem, ez a téma végzett a második helyen a kormánypárti szavazók

3. ábra. A magyar választók félelmei a 2018-as választási kampány hajrájában (százalék)

Forrás: Boros–Laki (2018), adatfelvétel: Závecz Research. Az adatfelvétel ideje: 2018. március 28. – április 5. Eredeti kérdés: Kérem, hogy most jelölje meg azt a három legfontosabb témát, amely az elmúlt egy hónapban Önnek eszébe jutott, és félelemmel töltötte el.

3. táblázat. A legfontosabb személyes választói félelmek a 2018-as választási kampányban

	1. számú félelem	2. számú félelem	3. számú félelem	4. számú félelem	5. számú félelem
Teljes népesség	Bizonytalanság	Betegség	Anyagi helyzet	Kiszolgáltatottság	Migráció
Fidesz–KDNP-szavazó	Bizonytalanság	Migráció	Anyagi helyzet	Betegség	Kiszolgáltatottság
Jobbik-szavazó	Bizonytalanság	Anyagi helyzet	Betegség	Migráció	Kiszolgáltatottság
MSZP-szavazó	Bizonytalanság	Betegség	Kiszolgáltatottság	Anyagi helyzet	Felgyorsult világ
Bizonytalan szavazó	Bizonytalanság	Kiszolgáltatottság	Betegség	Migráció	Felgyorsult világ
Budapest	Migráció	Kiszolgáltatottság	Bizonytalanság	Betegség	Háború
Megyeszékhely	Bizonytalanság	Anyagi helyzet	Betegség	Felgyorsult világ	Kiszolgáltatottság
Város	Bizonytalanság	Betegség	Anyagi helyzet	Kiszolgáltatottság	Migráció
Község	Bizonytalanság	Migráció	Anyagi helyzet	Kiszolgáltatottság	Betegség

Forrás: Boros–Laki (2018), adatfelvétel: Závecz Research. Az adatfelvétel ideje: 2018. március 28. – április 5. Eredeti kérdés: Kérem, hogy most jelölje meg azt a három legfontosabb témát, amely az elmúlt egy hónapban Önnek eszébe jutott, és félelemmel töltötte el.

között, míg a jobbkiosok és a bizonytalanok között a negyedik legfontosabb félelemforrás volt a kampány utolsó hónapjában. A baloldali szavazók között a bevándorlás nem került az öt legfontosabb téma közé. A szocialista szavazók korösszetételéből fakadóan nem is meglepetés, hogy a betegségek végeztek a második helyen,

és a kiszolgáltatottság érzésétől való félelem került még a dobogóra. A bizonytalan szavazóknál ugyanúgy a betegségektől és a kiszolgáltatottságtól való félelem fért még be a három legfontosabb félelem közé, csak fordított sorrendben. A jobbikosoknál az anyagi helyzet és a betegségektől való félelem írta felül a migrációtól való félelmet. Ami a településtípus szerinti eloszlást illeti, az adatokból világosan kiderül a migráció témájának ereje a kistelepüléseken, ugyanis a falvakban volt a migráció a második legfontosabb félelemforrás a választási kampány utolsó heteiben. Érdekeség ugyanakkor, hogy a migrációtól való félelem mindennél erősebb Budapesten: a fővárosban ez volt az a kérdés, ami a legtöbbeket félelemmel töltötte el az utolsó hónapban. Ennek magyarázata lehet, hogy a fővárosban, jellemzően az országos átlagnál jobb anyagi helyzetben élő szavazókat kevésbé nyomasztják azok az egzisztenciális problémák, mint az ország más részein élőket. Fontos hozzátenni, hogy a Závecz Research mérése két éven belül már a második kutatás, amely azt mutatja, hogy a Budapesten élők körében a migrációtól való félelem kifejezetten erős. A Tárki adatai 2016-ban ugyanezt mutatták: a fővárosiak az átlagot meghaladó mértékben féltek a migrációtól (Sík–Simonovits–Szeitl 2016, 97).

A személyes félelmek mellett érdemes megnézni, hogy az ország jövőjével kapcsolatos félelmek között milyen helyet foglal el a migráció az egyes szavazótáborokban. Az ország jövőjét illetően az első számú félelem az egészségügy helyzetének további romlása, mely minden szavazótáborban az első helyen végzett (Boros–Laki 2018, 56). Hasonlóan egyértelmű a kép a második helyen: a szegénység növekedésétől ugyancsak tart minden szavazótábor. A pártpreferencia szerinti különbségek ezután következnek: a fideszeseknél a „migránsok költöznek az országba” üzenet a harmadik helyre került, míg egyetlen más táborban és a bizonytalanok között sem fért be a bevándorlás az ország jövője szempontjából az öt legnagyobb fenyegetés közé (4. táblázat). A teljes társadalmat nézve a személyes félelmek mellett az ország jövőjéért való aggodalmak terén is az ötödik helyre került a migráció – nyilvánvalóan a fideszes szavazók közötti relatív előkelő hely miatt.

Ha kifejezetten a migrációval kapcsolatos félelemre kérdezzük rá, akkor – bár a fideszesek körében itt is a legerősebb a félelem (43% adott 4-es vagy 5-ös értéket egy ötfokú skálán) – minden táborban érdemi félelem látszik attól a jövőképtől, hogy „egyre több migráns költözik az országba” (5. táblázat). A momentumosok között ugyan elenyésző ez a félelem (igaz, az alacsony elemszám miatt óvatosan kell bánni ezzel az adattal), de minden más táborban és a bizonytalanok között is legalább egyharmados azok aránya, akikben erős vagy nagyon erős félelmet ébreszt a bevándorlók beköltözésének perspektívája. A különbség az egyes táborok között tehát nem is annyira abban van, hogy félnek-e a migrációtól, hanem abban, hogy magát a kérdéskört mennyire tartják kiemelkedően fontosnak, relevánsnak a saját környezetük vagy az ország jövője szempontjából.

4. táblázat. A Magyarország jövőjével kapcsolatos legfontosabb választói félelmek

	I. számú félelem	2. számú félelem	3. számú félelem	4. számú félelem	5. számú félelem
Teljes népesség	Egészségügy helyzete	Szegénység	Társadalmi különbségek	Nem lesz nyugdíj	Migránsok költöznek az országba
Fidesz–KDNP-szavazó	Egészségügy helyzete	Szegénység	Migránsok költöznek az országba	Társadalmi különbségek	Nem lesz nyugdíj
Jobbik-szavazó	Egészségügy helyzete	Szegénység	Nem lesz nyugdíj	Társadalmi különbségek	Oktatás színvonala
MSZP-szavazó	Egészségügy helyzete	Szegénység	Társadalmi különbségek	Nem lesz nyugdíj	Oktatás színvonala
Bizonytalan szavazó	Egészségügy helyzete	Szegénység	Társadalmi különbségek	Nem lesz nyugdíj	Oktatás színvonala

Forrás: Boros–Laki (2018), adatfelvétel: Závecz Research. Az adatfelvétel ideje: 2018. március 28. – április 5. Eredeti kérdés: Kérem, hogy az alábbiak közül válassza ki azt a három eseményt, amely Önt személy szerint a legjobban aggasztja, amikor Magyarország jövőjére gondol.

A „migránsok betelepítésétől” való félelem minden szociodemográfiai csoportban legalább 30%-os volt a kampány utolsó hetében, de azért érdemes megemlíteni néhány kiugró adatot. Életkor tekintetében a 40–49 évesek félnek a legjobban a migrációtól (45%), és a 18–29 évesek a legkevésbé (34%). Az alacsony képzettségűek (8 általános és alatta, illetve a szakmunkások) között 41–42%-ban ébresztett erős vagy nagyon erős félelmet a bevándorlók érkezésének perspektívája, míg a felsőfokú végzettségűek között ez némileg alacsonyabb (34%). A településtípus tekintetében itt is látszik, hogy Budapesten és a falvakban magasabb a félelem, mint a kisvárosokban. Regionális bontásban is látunk érdekességeket: Észak-Magyarországon és az Észak-Alföldön – két olyan régióról van szó, amely teljes mértékben kimaradt 2015-ben a migrációval kapcsolatos személyes élményekből – a legnagyobb a migránsoktól félők aránya (45% és 44%), míg a Nyugat-Dunántúlon ez az arány jóval kisebb (31%, amin belül mindössze 4% a nagyon erősen félők aránya).

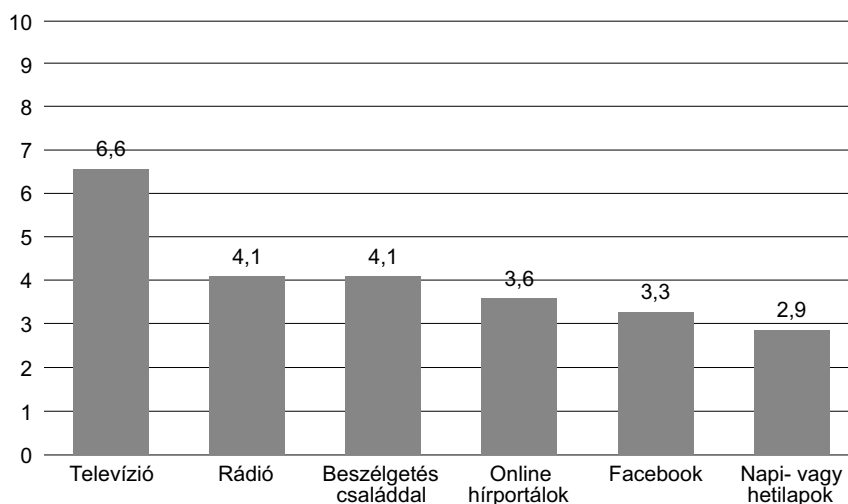
Ahhoz, hogy a Fidesz sikerrel tehesse a saját szavazói számára fontossá a migráció ügyét, természetesen szükség volt a médiabeli erőviszonyok radikális átalakulására is. A kormánypárti befolyás erőteljes térnyerésének jelentősége a televíziós és rádiós piacon nehezen felülértékelhető, mivel a mai napig ezek számítanak a politikai tájékozódás legfontosabb csatornáinak Magyarországon (4. ábra). Az online hírportálok és a Facebook világa – melyeken a legkönnyebben elérhető a

5. táblázat. Mennyire ébreszt Önben félelmet: egyre több migráns költözik az országba
(összes megkérdezett, százalék)

		I – Egyáltalán nem ébreszt bennem félelmet	2	3	4	5 – Nagyon erős félelmet ébreszt bennem	Nem tudja/ nem válaszol
ÖSSZESEN		18%	17%	24%	17%	22%	2%
PÁRT- PREFERENCIA	Fidesz–KDNP	17%	17%	21%	17%	26%	2%
	Jobbik	20%	14%	28%	19%	19%	%
	MSZP	24%	18%	20%	11%	22%	5%
	DK	15%	15%	32%	16%	19%	4%
	LMP	16%	12%	29%	20%	21%	2%
	Momentum	11%	23%	49%	17%	0%	0%
	bizonytalan	17%	19%	22%	19%	20%	3%
NEME	Férfi	19%	17%	25%	15%	21%	2%
	Nő	17%	17%	22%	19%	22%	2%
ÉLETKOR	18–29	23%	16%	24%	17%	17%	3%
	30–39	16%	18%	22%	17%	22%	4%
	40–49	15%	11%	27%	20%	25%	3%
	50–59	21%	16%	24%	17%	21%	2%
	60 éves vagy idősebb	16%	22%	22%	16%	24%	1%
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	8 általános és alatta	15%	18%	22%	14%	28%	3%
	Szakmunkásképző	16%	16%	23%	19%	22%	3%
	Gimnázium, szakközépiskola	22%	15%	23%	19%	19%	2%
	Főiskola, egyetem	17%	21%	27%	18%	16%	1%
TELEPÜLÉS- TÍPUS	Budapest	14%	22%	21%	14%	28%	1%
	Megyeszékhely	16%	16%	25%	21%	21%	1%
	Város	20%	18%	24%	16%	18%	4%
	Község	19%	15%	24%	17%	23%	2%
RÉGIÓ	Közép-Magyarország	21%	19%	19%	14%	24%	2%
	Közép-Dunántúl	20%	20%	17%	16%	26%	1%
	Nyugat-Dunántúl	18%	18%	31%	27%	4%	2%
	Dél-Dunántúl	21%	15%	25%	18%	19%	2%
	Észak-Magyarország	12%	16%	25%	21%	24%	3%
	Észak-Alföld	12%	17%	26%	14%	30%	1%
	Dél-Alföld	19%	14%	28%	16%	17%	5%

Forrás: Závecz Research. Az adatfelvétel ideje: 2018. március 28. – április 5.

4. ábra. A politikáról való tájékozódásában milyen szerepet játszanak az alábbi információforrások?
(0–10 fokú skála átlagai, ahol 0 = egyáltalán nem játszik szerepet, 10 = nagy szerepet játszik)

Forrás: Választáskutatási panelvizsgálat I. hullám. NKFI–119603 sz. Részvétel, képviselet, pártosság. Választáskutatás, 2018. kutatás. Kutatásvezető: Szabó Andrea. N=2000 fő. Az adatfelvétel ideje: 2017. december – 2018. január. Az adatfelvétel reprezentatív az ország felnőtt lakosságára nem, korcsoport, település típusa és régió szerint.

kormányval szemben kritikus vélemények – még a 2018-as kampányban sem játszottak akkora szerepet a magyarok közéleti tájékozódásában, mint a televízió és a rádió. Ráadásul a Fidesz általánosságban véve az interneten (érdeemes visszaneézni a kormánypárti oldalakat – pl. origo.hu, hirado.hu, 888.hu – migrációs tartalommal sűrű, archivált címlapjait a web.archive.org oldalon), és a közösségi médiában is erősen kampányolt: a legnépszerűbb posztok versenyét a pártok között egyértelműen a Fidesz, míg a politikusok közül Orbán Viktor nyerte. A 10 legtöbb felhasználói reakciót kiváltó, bármely párt által közzétett Facebook-posztból csupán 2 olyan van, amit nem a Fidesz oldala publikált. A vezető politikusok tekintetében a verseny valamivel kiegyenlítettebb: a 10 legnépszerűbb posztból 6-ot tett közzé Orbán Viktor, 2-t Vona Gábor és 2-t Gyurcsány Ferenc (Bauer 2018).

Összességében elmondható, hogy a 2018-as országgyűlési választás idején a migrációtól való félelem a Fidesz-szavazók körében minden más párt támogatóinál nagyobb volt, és fontosabb ügynek is tartották, mint a többi szavazótábor. A Fidesz sikeresen tette a saját szavazói számára fontos üggyé a bevándorlás kérdését. Ahhoz, hogy a társadalomban meglévő, a migrációnál is erősebb félelmek (egészségügy, szegénység, anyagi bizonytalanság, kiszolgáltatottság) nem bizonyultak erős konkurens témáknak, nagy valószínűséggel az is hozzájárult, hogy ezek-

ben a hagyományosan baloldalinak számító kérdésekben a választók nem tartották hitelesebbnek az ellenzéki pártokat, mint a Fideszt (Bíró-Nagy–Laki 2018). A mindennapok egzisztenciális félelmeire alapuló hiteles ellenzéki alternatíva hiánya nagyban megkönnyíthette a fideszes szavazók körében a migrációs tematika felértékelődését.

KONKLÚZIÓ

Az Orbán-kormány politikájának középpontjában 2015 óta az állt, hogy minden a migráció témája körül forogjon a magyar közbeszédben. A magyar kormány – és a magyar közvélemény – később kezdett el a témával foglalkozni, mint amikor a bevándorlás jelentősége az európai uniós állampolgárok szemében növekedni kezdett, de a magyarok 2015 tavasza óta a migrációt fontosabb európai és nemzeti szintű problémának látják, mint az uniós átlag. A terrorveszélyt ugyancsak folyamatosan nagyobb uniós szintű problémának tartják a magyarok az európai átlagnál, de fontos különbség, hogy a „migránsok jönnek az országba” üzenetével ellentétben a terrorizmust soha nem tartotta reális hazai veszélynek a közvélemény.

Az Orbán-kormány valósággal berobbantotta a magyar közéletbe a migráció ügyét: egy év alatt, 2014 és 2015 ősze között tízszeresére nőtt (3-ról 34%-ra) azok aránya, akik a két legsúlyosabb belpolitikai ügy közé sorolták a bevándorlást. A határokon belüli veszély érzékelése ugyan harmadával csökkent 2018 tavaszára, de Orbán sikeresen tartotta fent az európai válság érzetét: míg uniós átlagban már 2017 tavaszára 20 pontot esett (38%-ra) a bevándorlást a két legfontosabb európai problémának tartó állampolgárok aránya, addig Magyarországon a 2016. októberi kvórareferendum idején mindössze 3 ponttal volt alacsonyabb (65%) ez az arány, mint a válság csúcspontján, 2015 őszen. A 2018-as választás idején 56 százalék volt az európai szinten a migrációt a legsúlyosabb problémaként érzékelők hazai aránya, ami alig maradt el a 2015. őszi összeurópai csúcstól (58%). A 2018-as magyarországi választás idején immáron két éve volt 20 százalékponttal magasabb az uniós válság hazai érzékelése az európai átlagnál, és hazánkban tartották a migrációt a legtöbben problémának az egész Európai Unióban. Ez annak fényében jelentős politikai kommunikációs eredmény a kormány számára, hogy a migráció közvetlen érzékelése két és fél éve megszűnt Magyarországon, míg Európa számos országában nem.

A 2014–2018 közötti Magyarországra nemcsak az igaz, hogy a migráció témája jóval kevésbé vesztett erejéből a 2015-ös csúcshoz képest, hanem az is, hogy a bevándorlással kapcsolatos attitűdök európai összehasonlításban is nagymértékben váltak még elutasítóbbá. Az idegenellenesség rekordszintre emelkedett már 2016-ra, az „idegenbarát” attitűd szinte eltűnt Magyarországról, az Európai Unión kívüli szegény országokból érkező bevándorlókkal szemben pedig Magyar-

országon a legmagasabb az elutasítás. A migrációval kapcsolatos egzisztenciális és szimbolikus-kulturális félelmek egyaránt erősek, és 2012–2016 között megduplázódott azok aránya, akik erős félelmeket táplálnak a bevándorlással szemben. Fontos hozzátenni, hogy a migrációellenesség mélyebben gyökerező társadalmi problémák tünete, leginkább az általános biztonságérzet, az anyagi biztonság és a társadalmon belüli bizalom hiányára vezethető vissza. E szempontok alapján kijelenthető, hogy a magyar társadalom tökéletes táptalaj volt a társadalmi frusztrációkat a bevándorlókra kivetítő idegenellenes politikai kampányoknak.

A 2018-as választási kampány végén minden társadalmi csoportban és minden párt támogatói között számottevő volt a félelem (átlagosan 30–40% az egyes csoportokon belül) a migrációtól. Az igazi különbség abban volt, hogy melyik tábor milyen jelentőséget tulajdonított a kérdésnek: mennyire tartották a saját személyes környezetük vagy az ország jövője szempontjából fontosnak. A materiális jellegű – a létbizonytalanságtól, kontrollvesztéstől, lecsúszástól való – félelmek mindennél erősebbek a magyar társadalomban, a fideszesek körében is, de az Orbán-kormány azt sikeresen érte el, hogy a saját potenciális szavazói körében a személyes félelmek és az ország jövőjéért érzett aggodalmak között is dobogós helyre kerüljön a migráció. A teljes magyar társadalmat nézve a személyes és az országot érintő félelmek között is csak az ötödik legerősebb félelem volt a migráció a 2018-as választási kampány hajrájában, de – mint ahogy már a 2016-os kvótareferendum is bizonyította – a bevándorlással kapcsolatos aggodalmakra építve a Fidesz 2014-es táborának bővítése lehetséges volt. A migráció kifejezetten erős húzótemának bizonyult az alacsonyabb képzettségűek és a kistelepüléseken lakók között, különösen Észak-Magyarországon és az Észak-Alföldön. A Fidesz fontossá tette tehát a témát a saját szavazói számára, és még új szavazókra is ki tudta vetni a hálóját – ezt jelzi, hogy a migráció a bizonytalanok és a jobbikosok között is bekerült a gazdasági-szociális félelmek mellé, a negyedik helyre. Ahhoz, hogy a migráció ilyen sikeres kampánytéma lehessen, nagy valószínűséggel az is hozzájárult, hogy a materiális félelmekre nem épült olyan ellenzéki alternatíva az elmúlt években, amelyet a választók hitelesnek tartottak volna.

Összességében elmondható, hogy az Orbán-kormány sikeresen tartotta fenn a migrációs válság érzetét a 2018-as országgyűlési választás előtti három évben, tovább erősítette az idegenellenességet és a bevándorlás társadalmi elutasítását, valamint a saját korábbi táboránál is szélesebb körben tudta a legfőbb félelmek között rögzíteni a migrációt, ami vélhetően erősen hozzájárult ahhoz, hogy a Fidesz 2018-ban 465 ezerrel több szavazót szerzett a határokon belül, mint négy évvel korábban. E három tényező együtt tette a migrációt politikai lottóötössé, ami az ellenzék fragmentáltságán és politikájának gyengeségén, illetve az erőforrásbeli különbségeken túl a Fidesz 2018-as választási sikerének egyik fő magyarázata.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- alfahir.hu 2015. Jobbik: A népszavazás a kvótarendszer ellenfele. https://alfahir.hu/jobbik_a_nepszavazas_a_kvotarendszer_ellenszere (Letöltés: 2018. június 15.)
- Barna Ildikó – Koltai Júlia 2018. A bevándorlókkal kapcsolatos attitűdök belső szerkezete és az attitűdök változása 2002 és 2015 között Magyarországon a European Social Survey (ESS) adatai alapján. *Socio.hu* 2018/2. 4–23.
- Bauer Zsófia 2018. Pártok és politikusok kampánya az online térben. <http://ujegyenloseg.hu/partok-es-politikusok-kampanya-az-online-terben/> (Letöltés: 2018. június 15.)
- BBC 2013. Lampedusa boat tragedy: Migrants ‚raped and tortured‘. <https://www.bbc.com/news/world-europe-24866338> (Letöltés: 2018. június 15.)
- Bíró-Nagy András – Laki Gergely 2018. *Szociáldemokrata értékek Magyarországon*. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung – Policy Solutions.
- Boda Zsolt – Szabó Andrea 2017. Mobilizáció és demobilizáció – tanulságok a menekültkvóta-népszavazás kapcsán. In Boda Zsolt – Szabó Andrea (szerk.): *Trendek a magyar politikában 2. A Fidesz és a többiek: pártok, mozgalmak, politikák*. Budapest: MTA TK PTI – Napvilág, 249–281.
- Boros Tamás – Laki Gergely 2018. *A magyar rémálom. Milyen félelmek élnek a magyar társadalomban?* Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung – Policy Solutions.
- Bozóki András – Hegedűs Dániel 2017. A kívülről korlátozott hibrid rendszer. Az Orbán-rezsim a rendszertipológia tükrében. *Politikatudományi Szemle XXVI/2.* 7–32.
- Európai Bizottság 2017. EU-Turkey Statement One Year On. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/eu_turkey_statement_I7032017_en.pdf (Letöltés: 2018. június 15.)
- Európai Bizottság 2018. Special Eurobarometer 469. Integration of immigrants in the European Union. Brüsszel: Európai Bizottság.
- Gyulai Attila 2017. Magyarország a szürke zónában? A magyar politikai rendszer hosszú hibridizációja. In Boda Zsolt – Szabó Andrea (szerk.): *Trendek a magyar politikában 2. A Fidesz és a többiek: pártok, mozgalmak, politikák*. Budapest: MTA TK PTI – Napvilág, 15–42.
- hirado.hu. Lezárja a kormány a magyar-szerb határt. <https://www.hirado.hu/2015/06/17/a-bel-ugyminiszter-utasitast-kapott-a-magyar-szerb-hatar-lezarasanak-elokeszitesere/> (Letöltés: 2018. június 15.)
- index.hu 2015. Orbán: Gazdasági bevándorlóknak nem adunk menedéket. https://index.hu/belfold/2015/01/11/orban_gazdasagi_bevandorloknak_nem_adunk_menedeket/ (Letöltés: 2018. június 15.)
- Kelemen, R. Daniel 2017. Europe’s Other Democratic Deficit: National Authoritarianism in Europe’s Democratic Union. *Government and opposition* 52 (2) 211–238.
- kozvelemenykutatok.hu 2018. Pártpreferencia az aktív szavazók körében. <https://kozvelemenykutatok.hu/partpreferencia-listas-eredmeny/> (Letöltés: 2018. június 15.)
- Krekó Péter 2018. *Tömegparanoia. Az összeesküvés-elméletek és álbírek szociálpszichológiája*. Budapest: Atheneum.
- Messing Vera – Ságvári Bence 2018a. *Looking beyond the culture of fear. Cross-national analysis of attitudes towards migration*. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Messing, Vera – Ságvári, Bence 2018b. Mi van a migrációval szembeni félelmek hátterében? Európai összehasonlító elemzés a migrációval kapcsolatos attitűdökről. Konferencia-előadás, Friedrich-Ebert Stiftung, „A félelem megeszi a lelket”, Budapest, 2018. június 14.

- origo.hu 2018. Orbán Viktor: a választás tétje, hogy Magyarország bevándorló ország lesz-e. <http://www.origo.hu/itthon/20180302-orban-viktor-interju-kossuth-radio.html> (Letöltés: 2018. június 15.)
- Sík Endre – Simonovits Bori – Szeidl Blanka 2016. Az idegenellenesség alakulása és a bevándorlással kapcsolatos félelmek Magyarországon és a visegrádi országokban. *Regio* 24 (2) 81–108.
- Simonovits Bori – Szeidl Blanka 2016. Menekültekkel és migrációs politikával kapcsolatos attitűdök Magyarországon és nemzetközi összehasonlításban. In Kolosi Tamás – Tóth György István (szerk.): *Társadalmi R riport 2016*. Budapest: Társki, 422–441.
- Thorpe, Nick 2018. The man who thinks Europe has been invaded. https://www.bbc.co.uk/news/resources/idt-sh/Viktor_Orban (Letöltés: 2018. június 15.)